

20. Подання про усунення порушень вимог КПК України в діяльності Перевальського РВ ГУМВС України в Луганській області (вих. від 20.05.2013 № 81/2848).

21. Подання про усунення порушень вимог КПК України, причин та умов, що їм сприяли, та про притягнення осіб до передбаченої законом відповідальності (вих. від 03.09.2013 № 106-3591).

22. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13.04.2012 // Кримінальний процесуальний кодекс України. – Х.: Одиссей, 2012. – 360 с.

24. Прокурорський нагляд в Україні: Підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів / І.Є. Марочкін, П.М. Каркач, Ю.М. Грошевой та ін. За ред. проф. І.Є. Марочкіна, П.М. Каркача. – Х.: ТОВ "Одиссей". – 2008. – 240 с.

25. Пшонка В. Виступ Генерального прокурора України на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Перша річниця Кримінального процесуального кодексу України: здобутки і перспективи" 29 листопада 2013 року // Вісник прокуратури. – 2013. – № 12. – С. 5 – 13.

26. Середа Г. Законність оперативно-розшукової діяльності як мета та завдання прокурорського нагляду // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 4. – С. 11 – 17.

27. Тарасенко С.О. Порядок взаємодії слідчого та оперативного працівника при ознайомленні з матеріалами оперативно-розшукової справи // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22 листопада 2013 року). – Харків. – 2013. – С. 300 – 301.

28. Шумило М.Є. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проєкті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) // Право України. – 2012. – № 3 – 4. – С. 452 – 462.

УДК 343.98

В.С. Бондар

**ВИКОРИСТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЙ ПРИСТРОЇВ
ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ЗВУКУ ПОСТРІЛУ
ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ДІАГНОСТИЧНИХ
ТА ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ**

Досліджено основні конструктивні типи пристроїв зниження рівня звуку пострілу, висвітлено особливості, які впливають на ознаки вогнепальних пошкоджень, що утворюються на кулях при застосуванні стрілецької вогнепальної зброї, оснащеної ПЗРЗП, удосконалено класифікацію ПЗРЗП.

Ключові слова: *пристрій зниження рівня звуку пострілу, ідентифікація, діагностика, обтюратор, варіаційність, сліди на кулях та гільзах.*

Исследованы основные конструктивные типы устройств снижения уровня звука выстрела, систематизированы особенности, влияющие на признаки огнестрельных повреждений, которые образуются на пулях при применении стрелкового огнестрельного оружия, оснащённого УСУЗВ, усовершенствовано классификацию УСУЗВ.

Ключевые слова: *устройство снижения уровня звука выстрела, идентификация, диагностика, обтюратор, вариационность, следы на пулях и гильзах.*

The basic structural types of devices reduce sound of a shot, especially systematically affecting signs of gunshot wounds, which are formed on the bullets when using small firearms equipped USUZV, improved classification USUZV.

Key words: *device reduce sound of a shot, identification, diagnosis, obturator variational marks on bullets and cartridge cases.*

Постановка проблеми. Практика застосування ручної стрілецької вогнепальної зброї, оснащеної глушниками при вчиненні кримінальних правопорушень є достатньо розповсюдженою. При досудовому розслідуванні кримінальних проваджень по злочинах, вчинених із застосуванням стрілецької вогнепальної зброї, оснащеної пристроями зниження рівня звуку пострілу (далі – ПЗРЗП), доказове значення висновків експертів надзвичайно високе. Зокрема, судовими експертизами може вирішуватися цілий комплекс ідентифікаційних та діагностичних задач.

Науково-методичним підґрунтям відповідної методики дослідження є класифікація ПЗРЗП.

Актуальність дослідження. Використання для проведення пострілів штатних та саморобних ПЗРЗП, боеприпасів, спеціальних набоїв зі зменшеною (дозвуковою) швидкістю куль (зокрема й набоїв із розширенням порохових газів у перемінно-замкненому об'ємі їх гільз) ускладнює проведення як ідентифікаційних досліджень зброї за слідами на кулях і гільзах, так і повноцінної диференціальної діагностики пошкоджень та суттєво знижує можливості й інформативну цінність їх судово-балістичної (комплексної) експертизи, створює передумови для неправильної інтерпретації отримуваних результатів та експертних помилок.

Водночас, оснащення ручної стрілецької вогнепальної зброї подібними пристроями впливає на механізм слідоутворення на кулях, гільзах та перешкодах у межах близької відстані, що може слугувати об'єктивною передумовою для диференціації їх від пошкоджень з інших видів зброї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання експертного дослідження стрілецької вогнепальної зброї, оснащеної ПЗРЗП і слідів її застосування взагалі та їх класифікація зокрема, досліджуються головним чином російськими криміналістами. У тексті статті подається спеціаль-

ний аналіз сучасних досягнень науковців та практиків у цьому напрямі. Зазначимо поки, що принципові позиції зі згаданого питання сформульовані в кандидатській дисертації О.В. Сітнікова (2002) [4], монографії А.В. Кокіна (2010) [2], а також у докторській дисертації І.Ю. Макарова (2007) [3].

Проблеми встановлення конструктивних характеристик ПЗРЗП стосовно різних галузей наукового пізнання розглядаються також у багатьох дослідженнях газодинамічних процесів у глушнику, розрахунків та проектування глушника пострілу, які проводяться М.А. Коноваловим, О.В. Пилипенком, Ю.О. Квашою та ін. [1] Таким чином, виступаючи в різних формах, згадана проблема займає значне місце в дослідженнях із судової балістики, медицини, теплової механіки.

Але актуальність та значущість тематики експертного дослідження стрілецької вогнепальної зброї, оснащеної ПЗРЗП, визначається, природно, не лише внутрішніми концептуальними завданнями формування теоретичної бази відповідної методики дослідження, а й реальними моментами практики боротьби зі злочинністю.

Зокрема, проведений аналіз судової, слідчої та експертної практики, інтерв'ювання працівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ показав, що питання встановлення факту застосування глушника з вогнепальною зброєю на вирішення експертиз не ставиться.

Метою публікації є систематизація та аналіз наукових результатів формування класифікацій ПЗРЗП і формулювання пропозицій щодо вдосконалення класифікацій подібних пристроїв, висвітлення конструктивних особливостей, здатних впливати на морфологію слідів на слідах пострілу.

Вклад основного матеріалу. Класифікація, виступаючи як система наукових знань, більшою чи меншою мірою сприяє їх упорядкуванню. Передумовою використання наукових знань при вирішенні тих чи інших задач є їх систематизація. Саме це й дозволить найбільш доцільно застосовувати отримані знання в суспільній практиці та використовувати системний підхід у подальшому вивченні об'єкта [7, с. 95].

Класифікаційний підхід є значущим для вирішення ідентифікаційних та діагностичних експертних задач. "Необхідною умовою будь-якої діагностики є наявність абстрактних знань про об'єкти, що вивчаються", – свого часу зазначав В.О. Снетков, маючи на увазі вирішення діагностичних експертних завдань. "Ці знання, – наголошував автор, – можуть знаходитися у вигляді запасу інформації, накопиченого в пам'яті суб'єкта, який здійснює діагностування в умовах спеціального навчання або в процесі життєдіяльності, у різних колекціях, каталогах, посібниках, альбомах тощо" [5, с. 46-52].

До уваги, таким чином, приймаються групування реальних об'єктів (колекції) або їх аналоги-замінники, моделі (таблиці, каталоги), які, виступаючи в якості діагностуючих об'єктів, й забезпечують легкість постановки діагнозу – віднесення об'єкта до необхідного класу [6].

Криміналістична класифікація виступає також і як засіб створення інформаційно-пошукових систем, а саме для забезпечення інформаційного пошуку з використанням методик ідентифікації та діагностики.

Поява нових моделей і зразків пристроїв зниження рівня звуку пострілу як об'єктів експертних досліджень пред'являє підвищені вимоги до рівня інформаційно-довідкового та методичного забезпечення проведення судових експертиз. Експертові доволі часто доводиться для вирішення поставлених у експертному завданні питань використовувати об'єкти, які складають масиви відповідних криміналістичних оперативно-розшукових та довідково-допоміжних колекцій. Отож, поряд із такими напрямками оптимізації інформаційно-методичного забезпечення судово-експертної діяльності, як розробка та апробація методик дослідження та поповнення бібліотек мас-спектрів, проводиться робота з формування криміналістичних колекцій відповідних об'єктів балістичного обліку.

Вважаємо, що розробка класифікації ПЗРЗП має ґрунтуватися на таких положеннях:

1) Принципах зниження аеродинамічних складових шуму пострілу.

Для зниження аеродинамічних складових шуму в глушниках застосовуються елементи, які впливають на потік для зменшення його швидкості, температури та пульсації тиску.

Принцип дії сучасних глушників полягає в тому, що в корпусі дульної насадки відбувається зменшення швидкості витікання порохових газів, їх інтенсивне охолодження і зниження дульного тиску. Енергія порохових газів перетворюється в тепло. Крім того, виникає інтерференція звукових хвиль, яка забезпечує взаємне ослаблення їх інтенсивності. Зазвичай у конкретній конструкції глушника застосовується декілька фізичних явищ і процесів, які зменшують звук пострілу: розширення, завихрення, перетікання з камери в камеру, зіткнення із зустрічними потоками, контакт із теплоносіями тощо.

Для організації газового потоку і зниження пульсації в глушнику застосовуються такі конструктивні елементи: профільовані і (або) глухі трубки і перегородки; направляючі лопатки і козирки; резонансні і розширювальні камери; спіралі і гвинти; дефлектори, пластини, які відхиляють потік; сітки; конусні перегородки; сільфони і пружини.

Зазначені базові положення глушіння звуку пострілу складають основу існуючих класифікацій глушників, сформованих згаданими авторами. Крім того, у публікаціях встановлюються залежності між конструк-

ціями ПЗРЗП та особливостями механізму слідоутворення на кулях, гільзах і перешкодах, котрі можуть бути використані для вирішення експертних завдань. Зокрема, О.В. Сітніков пропонує класифікацію, яка базується на поділі залежно від: принципу дії; способу виготовлення; виду та способу кріплення зі зброєю; конструкції; за використовуваним набоям [8]. Дослідивши особливості механізму слідоутворення на кулях, гільзах та перешкодах, автором було сформульовано такі висновки:

1. Використання з вогнепальною зброєю пристроїв погашення звуку призводить до: а) зменшення розмірів зон відкладення кіптяви пострілу та твердих часток продуктів пострілу; б) зменшення дистанції візуального виявлення твердих часток на перешкоді та появи пояску обтирання на фоні відкладення кіптяви; в) значного зниження дистанції близького пострілу.

2. Глушник розширювального типу, незалежно від способу його виготовлення не впливає на сліди на кулях. На кулях, стріляних зі зброї з глушником обтюраторного типу спостерігається: а) відсутність або нечіткість трас у слідах від каналу стволу; б) нашарування речовини чорного кольору, яке маскує фрагменти слідів або груп трас на них; в) стирання маркувальних позначок, нанесених фарбою.

3. Використання пристроїв погашення звуку обтюраторного типу заводського виготовлення призводить до змін у слідах зброї на гільзах, що виражається в: а) більшому ступені копчення бокової поверхні гільзи та наявності динамічного сліду від її контакту з вікном кришки ствольної коробки при видаленні; б) наявності на дні гільзи сліду відображувача та більшого ступеню відображення сліду бойку на капсулі гільзи; в) більшій кутувій ширині сліду викидача.

Принципово іншу класифікацію глушників звуку пострілу, сформовану на основі врахування принципів глушіння звуку пострілу, а також способів виготовлення та кріплення на зброї розроблено О.В. Кокінім. Зокрема, дані пристрої він поділяє за такими критеріями:

1) за способом кріплення на зброї: а) дульні глушники – встановлюються безпосередньо на дульну частину стволу; б) вбудовані глушники – щільно охоплюють практично увесь ствол, на якому виконані отвори для втравлювання порохових газів; в) комбіновані глушники – конструктивно поєднують в собі дульні та вбудовані глушники;

2) за способом виготовлення: а) промислові; б) саморобні;

3) за принципом глушіння звуку пострілу: а) розширення газів; б) камер; в) відводу газів через отвори в стволі; г) герметизації тощо.

Медико-криміналістичну класифікацію ПЗРЗП стрілецької вогнепальної зброї спеціального призначення запропоновано також професором І.Ю. Макаровим.

Як бачимо, наведені варіанти класифікацій вказаних пристроїв не повністю охоплюють існуючі конструктивні особливості, тому автором пропонується така криміналістична класифікація ПЗРЗП:

1. За принципом дії:

1.1. Розширювальні.

1.1.1. За формою камер: а) з поздовжніми камерами; б) з поперечними камерами; в) комбіновані.

1.1.2. За розташуванням отвору для прольоту кулі відносно вісі глушника: а) центральні; б) ексцентричні.

1.1.3. За кількістю камер: а) однокамерні; б) двокамерні; в) багатокамерні.

1.1.4. За наявністю звукопоглинальних включень: а) з металевою стружкою; б) зі сталевою ватою; в) з дротяним матеріалом; г) з металевими окатишами; д) з металевою сіткою; е) без звукопоглинальних включень.

2) Способах вирішення базових експертних завдань (ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних), до яких відносяться:

- класифікація об'єктів дослідження та слідів на них з метою їх індивідуалізації;

- закономірності механізму слідоутворення;

- індивідуальність слідоутворювальних поверхонь деталей вогнепальної зброї;

- ідентифікаційний період слідоутворювальних поверхонь зброї і слідів на кулях та гільзах, а також їх відносна стійкість;

- варіаційність механізму слідоутворення на кулях та гільзах, пов'язана з впливом різних факторів внутрішнього та зовнішнього характеру;

- використані при проведенні експертизи методи та методики дослідження, прилади тощо.

Сліди на кулях та гільзах, залишені при проведенні пострілу, відображають властивості зброї. Вони в кожному конкретному випадку можуть бути різними, при дослідженні зброї, оснащеної ПЗРЗП експерт стикається з впливом не однієї, а декількох різних умов пострілу, оцінка яких представляє інтерес.

Усі умови, що впливають на механізм слідоутворення, можна поділити на дві самостійні групи: *константні* та *перемінні*. До перших відносяться первинно закладені в конструкцію зброї і ПЗРЗП та найбільш стійкі при проведенні значної кількості пострілів умови, наприклад:

- відсутність співвісності глушника і каналу ствола;

- частини та деталі, що безпосередньо контактують з кулями – гумові шайби, обтюратори, пробки-обтюратори, гумові мембрани, гвинтові спіралі розбиття потоку, подільні перегородки й шайби, краї отворів у стволі для втравлювання порохових газів у атмосферу тощо. Зазначені

конструктивні елементи реалізуються в зазначених класифікаційних групах ПЗРЗП.

До другої групи відносяться умови, що якісно змінюються за певний проміжок часу (наприклад, наявність чи відсутність змащення в каналі стволу, його металізація, ступінь зношення обтюраторів, пошкодження каналів проходження куль, втулок тощо).

Механізм утворення слідів на кулях, стріляних зі зброї, оснащеної ПЗРЗП, достатньо складний, адже на нього впливає багато факторів, зумовлених властивостями зброї та подібних пристроїв.

На нашу думку, для вирішення ідентифікаційних та діагностичних завдань експертного дослідження має значення вирішення питання, чи контактувала куля з ПЗРЗП при проведенні пострілів, тому відповідну класифікацію доцільно доповнити ще двома групами пристроїв:

- а) контактними;
- б) безконтактними.

Виникнення контакту кулі з конструктивними елементами ПЗРЗП зумовлено:

- відсутністю співвісності каналу стволу та глушника, котра, у свою чергу, зумовлює контакт слідосприймаючої поверхні кулі з елементами ПЗРЗП. У результаті відбувається знешкодження частини слідів каналу стволу на кулі та утворення на їх місці нових – від глушника, що виникає внаслідок недосконалості пристрою кріплення глушника до стволу вогнепальної зброї (вузла стикування) унаслідок люфту різьбового з'єднання;

- дефектами, що є в каналі глушника, які утворилися при виготовленні чи експлуатації ПЗРЗП, котрі виражаються в частковому зменшенні його діаметру за діаметр каналу стволу.

Причинами часткового (фрагментарного) зменшення діаметру каналу глушника за діаметр каналу стволу можуть бути:

- особливості будови вихідного отвору глушника. При проходженні кулею такої ділянки виникає деформація та фрагментація, зрізання великого шару стружки з їх поверхні, утворення добре виражених динамічних слідів-трас, які сприяють правильному визначенню конструкції ПЗРЗП;

- пошкодження елементів глушника та втрата стійкості при проведенні пострілів унаслідок значної площі перфорацій між повздовжніми перегородками, що утворюють розширювальні камори, недостатньої міцності елементів конструкції тощо;

- застосування ПЗРЗП обтюраторного типу з обтюратором із гуми, який розташовується після розширювальної камори.

Подані в роботі конструктивні особливості пристроїв зниження рівня звуку пострілу звичайно не можуть охоплювати всієї різноманітності випадків, що трапляються в практиці. Однак аналіз отриманих даних дозволяє виявити закономірності слідоутворення залежно від конструк-

тивних особливостей зброї з глушником корисних для формування методичних рекомендацій з експертного дослідження стрілецької вогнепальної зброї, оснащеної ПЗРЗП та вирішення діагностичних й ідентифікаційних завдань.

Розроблений комплекс класифікацій подібних об'єктів може бути включений в інформаційно-методичну базу судово-експертної діяльності для створення відповідних криміналістичних колекцій.

Використана література:

1. Безшумна автоматична вогнепальна зброя: [Підручник]/ М.А. Коновалов, О.В. Пилипенко, Ю.О. Кваша, О.В. Січевий та ін. – Д.: АРТ-Прес, 2011. – 346 с.
2. Кокин, А. В. Теория и методические основы исследования нарезного огнестрельного оружия по следам на пулях: [Монография] / А. В. Кокин. – М.: Издательство "Юрлитинформ", 2010. – 352 с.
3. Макаров, И. Ю. Экспертная характеристика судебно-медицинских баллистических исследований огнестрельных повреждений, причинённых оружием специального назначения (экспериментальное исследование): автореф. дис. ...докт. мед. наук: 14.00.24 / И. Ю. Макаров. – Москва, 2007. – 320 с.
4. Ситников, А. В. Устройства подавления звука выстрела и их классификация / А. В. Ситников // Судебная экспертиза на рубеже тысячелетий: материалы межведомственной научно-практической конференции: В 3 ч. Часть 1. – Саратов: СЮИ МВД России, 2002. – С. 80-82.
5. Снетков, В. А. Диагностика при производстве криминалистических экспертиз / В. А. Снетков // Следственные действия (криминалистические и процессуальные аспекты). – Свердловск, 1983. – С. 46-52.
6. Стояновский, М. В. Классификационный подход в криминалистической науке и практике (на примере криминалистической тактики). – М.: Юрлитинформ, 2010. – 160 с.
7. Уемов, А. И. Формальные аспекты систематизации научного знания и процедур его развития / А. И. Уемов // Системный анализ и научное знание. – М., 1978. – С. 95.

УДК 343.1

Р.М. Шехавцов

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

У статті на підставі аналізу спеціальної літератури, історичного розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства визначена структура функціональної моделі кримінальної процесуальної діяльності з розслі-